

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia XV (2017)

ISSN 2081-1861

DOI 10.24917/20811861.15.14

Ewa Wójcik

„Wiadomości Literackie” 1760–1763

– popularnonaukowy dodatek do „Kuriera Litewskiego”¹

Problematyka czasopiśmiennicza polskiego oświecenia budzi duże zainteresowanie badaczy. Ich wyrazem są liczne prace naukowe, przyczynkowe i monograficzne z dziedziny prasoznawstwa oraz próby zestawień bibliograficznych druków i czasopism². Liczne studia syntetyczne i opracowania przedstawiają wybrane zjawiska z perspektywy historyków literatury, prasoznawców, bibliologów, nadal jednak brakuje syntetycznego ujęcia prasoznawczego tego okresu. Według Danuty Hombek, znanej badaczki czasopiśmiennictwa okresu oświecenia, w Polsce w XVIII wieku ukazały się 202 tytuły prasowe³. Biorąc pod uwagę kryterium treściowe autorka podzieliła je na gazety o charakterze informacyjno-politycznym, czasopisma naukowe, popularnonaukowe, moralne, ogłoszeniowe i adresowe oraz czasopisma literackie. Z kolei Elżbieta Aleksandrowska wyodrębniła pisma ogólnoinformacyjne, informacyjno-polityczne, polityczno-społeczne, czasopisma uczone, półuczone, moralne i periodyki literackie⁴. Terminy czasopisma uczone (gelehrte) i półuczone (halbgelehrte) przejęte zostały z języka niemieckiego i używane są w odniesieniu do oświeceniowych czasopism naukowych i popularnonaukowych. W Polsce w okresie od 1758 roku, kiedy ukazało się pierwsze czasopismo półuczone „Nowe Wiadomości Ekonomiczne i Uczone” aż do kresu Rzeczypospolitej, czyli do roku 1795, ukazało się 19 tytułów periodyków popularyzujących wiedzę naukową. Wiele z nich doczekało się opracowań i monografii, „Pamiętnik

¹ Temat realizowany w ramach grantu Narodowego Centrum Nauki „Polskie czasopiśmiennictwo popularnonaukowe do 1939 roku” ((nr 2014/15/B/HS2/01071).

² Kierunki badań nad prasą XVIII wieku określił Władysław M. Kolasa wskazując na ich dynamiczny i systematyczny rozwój po 1945 roku. Łącznie do roku 2012 ukazało się 258 opracowań. Liczba ta nadal rośnie, bowiem ten okres historii prasoznawstwa cieszy się nadal zainteresowaniem badaczy. Zob. W.M. Kolasa, *Kierunki badań nad prasą polską XVIII stulecia*, „Zeszyty Prasoznawcze” 2012, nr 1/2, s. 77–99, zob. też tenże, *Historiografia prasy polskiej (do roku 1918) : naukometryczna analiza dyscypliny 1945–2009*, Kraków 2013, s. 117–135.

³ D. Hombek, *O potrzebie nowej bibliografii polskich gazet i czasopism XVIII wieku*, „Rocznik Bibliologiczno-Prasoznawczy” 2010, t. 2/13, s. 13–33.

⁴ E. Aleksandrowska, *Czasopiśmiennictwo*, [w:] *Słownik literatury polskiego oświecenia*, wyd. 2, Wrocław 1991, s. 50–58.

Historyczno-Polityczny⁵ i „Magazyn Warszawski⁶ Piotra Świtkowskiego, „Dziennik Handlowy⁷” Tadeusza Podleckiego, „Nowe Wiadomości Ekonomiczne i Uczone” Wawrzyńca Mizlera de Kolof⁸, „Polak Patriota” Towarzystwa Uczonych⁹. Pozostałe tytuły wymieniane w syntezach prasoznawczych lub publikacjach literaturoznawczych nadal czekają na swoich badaczy.

Szczególnym zainteresowaniem cieszą się periodyki warszawskie, bowiem stolica stała się w drugiej połowie XVIII wieku centrum wydawniczym prasy i tu ukazywała się większość tytułów półuczonych. Należy jednak podkreślić, że w innych ośrodkach takich jak Kraków, Lwów czy Wilno pojawiły się także ciekawe inicjatywy prasowe, których głównym celem była popularyzacja ówczesnej wiedzy. Mowa tu o czterech tytułach, „Zbiorze Tygodniowym Wiadomości Uczonych” i „Monitorze Różnych Ciekawości” redagowanych przez Jacka Przybylskiego i Jana Maja w Krakowie, lwowskim „Zbiorze Wiadomości Ciekawych” Wawrzyńca Surowieckiego i będących przedmiotem tego opracowania „Wiadomościach Literackich”. Żywotność tych periodyków była różna, ale większość z nich miała charakter efemeryczny, ambitne plany Wawrzyńca Mitzlera de Kolof, Piotra Świtkowskiego, Jana Augusta Posera, Tadeusza Podleckiego, Jacka Przybylskiego, Franciszka Paprockiego, nie zawsze trafiły na podatny grunt. Warto zauważyć, że czasopisma półuczone utarowały drogę prasie popularnonaukowej, której przyspieszony rozwój obserwujemy w XIX wieku. Zamiany jakie zaszły w jej strukturze i formie należy wiązać przede wszystkim z postępem w nauce i osiągnięciami techniki¹⁰.

Pierwsze czasopismo półuczone „Nowe Wiadomości Ekonomiczne i Uczone albo magazyn wszystkich nauk do szczęśliwego życia ludzkiego potrzebnych” W. Mitzlera de Kolof zawierało głównie przedruki z czasopism zagranicznych, niemieckich, francuskich i angielskich. Kolejne tytuły, które ukazywały się w kraju, nie różniły się formą ani zawartością, powielały schemat stworzony przez Mitzlera de Kolof, chociaż ich twórcy szukali sposobów uatrakcyjnienia treści swoich periodyków. Kolejnym redaktorom i wydawcom przyświecała idea stworzenia pisma, które poprzez popularyzację wiedzy naukowej wpłynie na zmianę w sposobie myślenia i życia polskiego społeczeństwa. Podejmowano walkę z ciemnotą, zacofaniem, szarlatanerią i zabobonem.

W XVIII wieku, zwłaszcza w drugiej jego połowie, wysoko ceniono poznanie, stąd też konieczność rozwijania nauki użytecznej, jej popularyzacji i dążenie do wypracowania metod jej racjonalnego wykorzystania. W trudnej polskiej rzeczywistości,

⁵ I. Homola-Dzikowska, *Pamiętnik Historyczno-Polityczny Piotra Świtkowskiego 1782–1792*, Kraków 1960.

⁶ H. Borkowska, „Magazyn Warszawski Pięknych Nauk” Piotra Świtkowskiego 1784–1785”, *Roczniki Biblioteczne* 1971, z. 1/2, s. 31–39.

⁷ A. Osiewalska, „Dziennik Handlowy” Tadeusza Podleckiego. Szkic monograficzny, *„Rocznik Biblioteki Narodowej”* 33/34 (2001), s. 176–196; E. Danowska, „Dziennik Handlowy”(1786–1793) w świetle literatury przedmiotowej, *„Rocznik Historii Prasy Polskiej”*, t. 12, 2009, z. 2 (24), s. 89–106.

⁸ E. Wójcik, „Nowe Wiadomości Ekonomiczne i Uczone” jako pierwsze czasopismo popularnonaukowe w Polsce, *„Rocznik Historii Prasy Polskiej”* t. 20, 2017, z. 2, s. 5–20.

⁹ H. Tadeusiewicz, „Polak Patriota” (1785). Charakterystyka pisma. „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Librorum”, t. 6, 1995, s. 33–64.

¹⁰ G. Wrona, *Polskie czasopisma popularnonaukowe w XIX wieku. Ewolucja formy i treści*, *„Rocznik Historii Prasy Polskiej”*, t. 10, 2007, z. 2 (20), s. 5.

w porównaniu z Europą, w hasłach oświecenia i osiągnięciach naukowych upatrywano przede wszystkim narzędzi do przebudowy państwa, naprawy jej ustroju i stosunków w nim panujących¹¹. Likwidacja zacofania ustrojowego, gospodarczego i kulturowego Polski oraz umocnienie jej pozycji w Europie stało się hasłem przewodnim prawie wszystkich polskich czasopism półtuczonych. Popularyzacja wiedzy polegała głównie na przenoszeniu do kraju najnowszych osiągnięć nauki zagranicznej, zapoznaniu z nią odbiorców i wdrażaniu zdobyczy wiedzy do praktyki.

Głównymi środkami popularyzacji wiedzy w XVIII wieku w Polsce były kalendarze, popularne poradniki i czasopisma. Szczególne osiągnięcia na tym polu miały te pierwsze, które ze względów użytkowych były najczęściej kupowanymi drukami, a ich nakłady przewyższały kilkakrotnie edycje innych wydawnictw. O ile w Warszawie rozwój prasy był już bardzo widoczny i powoli stawała się ona stałym elementem życia politycznego, społecznego i kulturalnego, to na prowincji i w mniejszych ośrodkach, zwłaszcza na Litwie, nadal podstawowym środkiem przekazu informacji były kalendarze. Wydawane przez jezuitów, następnie przez pijarów, a także wydawców prywatnych, były obok druków religijnych, podstawową książką w domach szlacheckich¹². Utylitarny charakter i treści astrologiczno-wróźbiarskie czyniły z nich popularne i potrzebne wydawnictwa. Poczytność kalendarzy wykorzystał Jan Poszakowski, który w 1737 roku wprowadził na rynek nowy jego typ zwany politycznym, zrywający z wydawnictwami pełnymi chiromancji, horoskopów i zabobonów. Ukazujące się w cyklu rocznym, w pełni zaspakajały potrzeby szlachty zamieszkującej tereny Wielkiego Księstwa Litewskiego. Sytuacja ta nie sprzyjała rozwojowi prasy na Litwie, chociaż należy zgodzić się ze stwierdzeniem Aleksandra Śnieżki, że przygotowały one i wychowały czytelników późniejszej prasy¹³.

W XVIII wieku wydawanie prasy wiązało się przede wszystkim z posiadaniem przywileju królewskiego, który obowiązywał w wielu krajach europejskich. W Koronie posiadali go pijarzy, na Litwie prawa takie miała Akademia Wileńska. W rzeczywistości jednak dopiero przywilej, z 22 lutego 1760 roku króla Augusta III, pozwalał wileńskim jezuitom na wydawanie nie tylko gazet, ale także czasopism społeczno-politycznych, naukowych i literackich¹⁴. Możliwość ta została szybko wykorzystana, bo już 18 kwietnia 1760 roku rozpoczęto wydawanie trzech tytułów, gazety informacyjnej „Kuriera Litewskiego” z dodatkiem popularnonaukowym „Wiadomości Literackie” i „Wiadomości Uprzywilejowanych”. Ten ostatni zmienił tytuł na „Gazety Cudzoziemskie”. Uważa się, że periodyki te dały początek rozwojowi prasy na Litwie.

Problematyka czasopiśmiennictwa Wielkiego Księstwa Litewskiego, w omawianym okresie ogranicza się w zasadzie do dwóch publikacji. Pierwszą, i wydaje się podstawową, jest artykuł Aleksandra Śnieżki, w którym autor, opierając się na ówczesnym stanie badań i dostępie do materiału źródłowego, pisze o początkach prasy wileńskiej, upatrując ich w drukach ulotnych i wspomnianych już kalendarzach,

¹¹ K. Opalek, *Oświecenie*, [w:] *Historia nauki polskiej*, t. II, pod red. B. Suchodolskiego, Wrocław 1970, s. 244, 253.

¹² M. Gorczyńska, *Popularyzacja wiedzy w polskich kalendarzach okresu Oświecenia (1737–1821)*, Lublin 1999.

¹³ A. Śnieżko, *Materiały do historii prasy na Litwie w XVIII i XIX w.*, „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego”, t.11, 1972, z. 4, s. 502.

¹⁴ Podane za D. Hombek, *Prasa i czasopisma polskie XVIII wieku w perspektywie bibliologicznej*, Kraków 2001, s. 30

omawia także kolejne wytwory prasowe XVIII i XIX wieku¹⁵. Drugą jest monografia Reginy Jakubėnas, badaczki litewskiej¹⁶, wnosząca wiele nowego materiału źródłowego do tematu, oparta m.in. na badaniach I. Petrauskienė, dotyczących działalności i wytworów drukarni Akademii Wileńskiej, gdzie wydawane były także pierwsze periodyki na Litwie¹⁷. Informacje dotyczące „Kuriera Litewskiego” i interesujących nas w tym opracowaniu „Wiadomości Literackich” znajdujemy w opracowaniach XIX-wiecznych. Pierwszy raz zarejestrowane zostały przez Adama Jochera w jego bibliografii¹⁸, przywołuje je także Józef Jaroszewicz, autor monografii dziejów Litwy¹⁹ oraz Roman Pilat piszący o czasopiśmie uczonych doby oświecenia²⁰. „Kurier Litewski” i jego dodatki odnotowane zostały także w *Bibliografii Polskiej* Karola Estreichera²¹. W powojennych opracowaniach Jerzego Łojka²², Zygmunta Młynarskiego²³, Danuty Hombek²⁴, informacje na temat „Wiadomości Literackich” oparte są głównie na przywołanych tu już wcześniej publikacjach.

Losy „Wiadomości Literackich” są ściśle związane z „Kurierem Litewskim”, bowiem jako drugi dodatek (po „Wiadomościach Cudzoziemskich”), od samego początku wydawane były razem z pismem przewodnim. Jak już wcześniej wspomniano, tytuły te ukazały się 18 kwietnia 1760 roku, co potwierdzają listy Michała Czartoryskiego, kanclerza Wielkiego Księstwa Litewskiego do Michała Przewozskiego, prowincjała jezuitów litewskich, w których jest mowa o „drukowaniu gazet literackich z publicznymi wieściami”²⁵. „Kurier Litewski” był gazetą ogólnoinformacyjną wydawaną łącznie z „Wiadomościami Cudzoziemskimi” raz w tygodniu. Jak wskazują tytuły periodyków zamierzeniem redakcji było podawanie w pierwszym informacji z kraju, w drugim wiadomości zagranicznych. Redaktorem wszystkich wymienionych pism był Franciszek Paprocki, jezuita, prefekt drukarni Akademii Wileńskiej, wydawca popularnych na Litwie kalendarzy, znający doskonale środowisko szlachty litewskiej, z której pochodził.

Franciszek Paprocki urodził się 10 czerwca 1723 roku na Białorusi, ukończył kolegium jezuitów w Połocku, następnie studiował nauki humanistyczne w seminarium

¹⁵ A. Śnieżko, *Materiały do historii prasy na Litwie w XVIII i XIX w.*, „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego”, t. 11, 1972, z. 4, s. 499–546.

¹⁶ R. Jakubėnas, *Prasa Wielkiego Księstwa Litewskiego w II połowie XVIII wieku*, Kraków 2005; zob. też R. Jakubėnas, *Początki i sytuacja prasy w Europie i Rzeczypospolitej Obojga Narodów*, „Senoji lietuovos Literatūra” 20 Knyga, 2006, s. 159–198.

¹⁷ I. Petrauskienė, *Vilniaus Akademijos spaustuvs šaltiniai XVI–XIX a.*, Vilnius 1992 [Źródła wileńskiej drukarni akademickiej XVI–XIX w.].

¹⁸ A. Jocher, *Obraz bibliograficzno-historyczny literatury i nauk w Polsce, od wprowadzenia do niej druku po rok 1830 włącznie*, t. 1, Wilno 1840, s. 286.

¹⁹ J. Jaroszewicz, *Obraz Litwy: pod względem jej cywilizacji, od czasów najdawniejszych do końca XVIII wieku*. Cz. 3: *Dalszy ciąg uwag nad Litwą w pierwszych trzech wiekach od wprowadzenia chrześcijańskiej wiary*, Wilno 1845, s. 246.

²⁰ R. Pilat, *Początek publicystyki literackiej w Polsce*, [Cz.] 1., *Czasopisma „Uczone”*, Lwów 1882.

²¹ K. Estreicher, *Bibliografia polska*, t. 21, s. 344

²² J. Łojek, *Prasa polska w latach 1661–1831*, [w:] *Prasa polska w latach 1661–1864*, pod red. J. Łojka, Warszawa 1976; tenże, *Bibliografia prasy polskiej 1661–1831*, poz. 32.

²³ Z. Młynarski, *Zarys historii prasy polskiej*, Łódź-Warszawa 1956, s. 14.

²⁴ D. Hombek, *O potrzebie nowej bibliografii polskich gazet i czasopiśmie XVIII wieku*, „Rocznik Bibliologiczno-Prasoznawczy” 2010, t. 2/13, poz. 39.

²⁵ Podane za R. Jakubėnas, *Prasa Wielkiego Księstwa Litewskiego w II połowie XVIII wieku...*, s. 15.

zakonnym w Słucku, a w latach 1744–1747 filozofię w Nieświeżu i Grodnie. Kolejny znaczący okres w jego życiu to pobyt w Warszawie, gdzie przebywał w latach 1753–1756 jako nauczyciel filozofii, fizyki doświadczalnej, historii, geografii i języka francuskiego w jezuickim Collegium Nobilium. Był to dla Paprockiego czas niezwykle ciekawy i twórczy, przyjaźnił się z Franciszkiem Bohomolcem i poznanym jeszcze w Wilnie Ignacym Nagurczewskim, ale przede wszystkim zetknął się kręgiem uczonych skupionych wokół Biblioteki Załuskich. Idee oświeceniowe zaszczerpione w młodym Paprockim w czasie pobytu w stolicy, będą procentować w późniejszej jego działalności na Litwie. Po trzyletnim pobycie w Warszawie, w 1757 roku, F. Paprocki wrócił do Wilna i objął obowiązki profesora filozofii na Akademii Wileńskiej, kontynuował również rozpoczętą w Warszawie działalność pisarką wydając w Drukarni Akademickiej *Dzieje pretendentów Korony Angielskiej* (1757) oraz *Wiadomość o Xięstwie Kurlandzkim i Semigalskim* (1759)²⁶.

Ważnym wydarzeniem w działalności Paprockiego było przejęcie redagowania popularnych wśród szlachty litewskiej kalendarzy politycznych wydawanych wcześniej przez Jana Poszakowskiego. Warto przybliżyć sylwetkę tego jezuitę, bowiem znajdujemy w jego biografii pewne analogie do życia i działalności Paprockiego. Twórca kalendarzy politycznych Jan Poszakowski (1684–1757), był Litwinem, pochodził z rodziny szlacheckiej, która zadbała o jego edukację, co w przyszłości zaprocentowało w kolejnych etapach jego kariery kościelnej. Przez całe życie cieszył się protekcją księcia litewskiego Hieronima Radziwiłła, którego w młodości był domowym nauczycielem. Dom Radziwiłłów popierał wszelkie podejmowane przez niego inicjatywy oświatowe, naukowe i wydawnicze²⁷. Sławę przyniosły Paszkowskiemu wspomniane kalendarze polityczne, których niewątpliwie był twórcą. Ten nowy typ wydawnictwa, który ukazał się 1737 roku, zrywał z prognostykarstwem i astrologią, tematyką tak popularną wśród społeczeństwa Rzeczypospolitej w XVII i XVIII wieku²⁸. Zastąpiły ją wiadomości polityczne, geograficzne, historyczne i literackie. Początkowo nowy typ kalendarza nie został dobrze przyjęty, ale Poszakowskiego ta reakcja nie zraziła, nadal kontynuował swoje dzieło, starając się zamieszczać treści, które mogłyby zainteresować odbiorców. W rezultacie tej polityki w drugiej połowie XVIII wieku, kalendarze polityczne miały już grono swoich odbiorców, które stale się poszerzało. J. Poszakowski był już wówczas rektorem kolegium słuckiego, a następnie nieświeskiego, znanym pisarzem, historykiem, teologiem, wychowawcą i pedagogiem, wykładowcą na Akademii Wileńskiej. Pomimo to przez kolejnych 20 lat, do swojej śmierci w 1757 roku, opracowywał coroczne edycje niezwykle poczytnych kalendarzy, które miały duży udział w popularyzowaniu nowych prądów oświeceniowych na Litwie²⁹. Po śmierci Poszakowskiego, jezuita wydawanie kalendarzy powierzył Paprockiemu, przed którym otwierała się droga kariery podobna do jego poprzednika. Był już wtedy wykładowcą na Akademii Wileńskiej, gdzie pełnił obowiązki profesora filozofii, a w roku 1759/60 także seniora Wydziału

²⁶ E. Aleksandowska, *Franciszek Paprocki h. Jastrzębiec*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, Kraków 1980, t. 25.

²⁷ J. Żukowska, *Życie i działalność jezuitę Jana Poszakowskiego w świetle jego korespondencji i rękopisów*, „*Stupskie Studia Historyczne*” 2019, nr 19, s. 87–99.

²⁸ M. Górczyńska, *Popularyzacja wiedzy w polskich kalendarzach okresu Oświecenia (1737–1821)*, Lublin 1999, s. 35–37.

²⁹ *Ibidem*, s. 36.

Filozoficznego³⁰. Potrafił dostrzec możliwości przekazu idei oświeceniowych w kalendarzach politycznych, jakie do tej pory dostarczał Poszakowski, chciał je wykorzystać w celu większej popularyzacji europejskich osiągnięć nauki. Podawanie treści należało dostosować do odbiorców i Paprocki potrafił to zrobić równie dobrze jak Poszakowski.

W 1760 roku F. Paprocki został prefektem Drukarni Akademii Wileńskiej, co dało mu większe możliwości realizacji swoich projektów. Przystąpił więc do wydawania, zgodnie z uzyskanym przez jezuitów przywilejem, gazety ogólnoinformacyjnej „Kuriera Litewskiego”. Pismo wzorowane na „Kurierze Warszawskim” przez ponad trzy lata było podstawowym źródłem informacji dla odbiorców z tego terenu. Jego treść wiele mówi o życiu społeczno-politycznym i ekonomicznym Litwy w ostatnim okresie istnienia Rzeczpospolitej Obojga Narodów.

Jak już wcześniej wspomniano, od początku ukazywaniu się „Kuriera” towarzyszył dodatek „Wiadomości Literackie”, którego redaktorem był także Paprocki. Pismo podobnie jak „Kurier” było redagowane anonimowo, brak jest jakichkolwiek danych, które identyfikowałyby autorów zamieszczonych w nim treści. Periodyk wychodził od 18 kwietnia 1760 roku jako tygodnik, i w tym roku ukazało się 37 numerów, częstotliwość kontynuowana była w roku następnym, do końca kwietnia 1761, od 1 maja (nr 15) „Wiadomości” ukazywały się już jako miesięcznik, o czym redakcja poinformowała czytelników w numerze 12 z 20 marca. W sumie w tym roku ukazało się 22 numery pisma. W 1762 roku ukazało się 12 numerów, a ostatnim roku wydawania 10. Ostatnie wydanie tytułu z 5 września nie jest numerowane. W sumie przez cały okres ukazywania się wyszło 81 numerów „Wiadomości Literackich”, z czego, w wyniku poszukiwań w polskich i litewskich, można skompletować 61. Największy zbiór, bo 55 numerów, posiada Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie.

Czasopismo wygląda dość skromnie, każdy numer, w małym formacie (15 x 20 cm) składał się z 4 stron i miał układ jednoszpaltowy, co jest charakterystyczne dla wszystkich czasopism wydawanych w XVIII wieku. „Wiadomości Literackie” posiadają numerację rzymską w obrębie roku, często błędnie podawaną, co spowodowało, że niektóre egzemplarze pisma posiadają ten sam numer. Pismo wyróżnia ciekawa drzeworytowa winieta tytułowa przedstawiająca fontannę z sentencją „Quo plus sunt potae plus sitiuntur” (Im więcej pijesz, tym bardziej jesteś spragniony), sugerującą, że pismo ma zamiar rozbudzać w swoich odbiorcach ciekawość świata i osiągnięć cywilizacyjnych³¹.

Nie zachowały się pierwsze numery „Wiadomości Literackich”, stąd trudno dziś wyrokować jakie były intencje jego redaktora. Niewątpliwie należy brać po uwagę fakt, że Franciszek Paprocki musiał czerpać jakieś wzory, czy mogły to być „Nowe Wiadomości Ekonomiczne i Uczone” Mitzlera de Kolof, którego Paprocki poznał w czasie pobytu w stolicy? Prawdą jest, że cenił go i szanował, czego potwierdzenie znajdujemy w jednym z artykułów poświęconych stanowi nauki w Polsce. Czytamy w nim, że Mitzler broni jej honoru za granicą, gdzie uważa się, że w „Polsce umiejętności i nauki wyzwolone bardziej są zaniedbane niż we wszystkich innych krajach

³⁰ A. Aleksandrowska, *Franciszek Paprocki h. Jastrzębiec...*, t. 25.

³¹ Z zachowanych numerów, tylko dwa nie posiadają tej winiety nr XIII z 1760 roku i nr X z 1762 roku.

europczyjskich”³². Czynił to poprzez wydawanie druków naukowych, które przeczyły tej opinii.

Przeto Acta Literaria abo dzieje ludzi uczeńszych polskich na świat wydał, za-grzebanych w niepamięci historyków polskich, częścią dla rzadkości, częścią dla nieznamomości, w swojej, z nie małym kosztem sprowadzonej Drukarni, przedrukował i dotąd drukować nie przestaje, godny znakomitej od całego narodu wdzięczności dziejopis i usilny powszechniej sławy obrońca³³.

Pomimo tej opinii wydaje się być wątpliwe, by Paprocki wzorował się na „Nowych Wiadomościach Ekonomicznych i Uczonych”, bowiem pismo to ukazało się dopiero w 1758 roku. Paprocki był już wówczas w Wilnie i podejmował wiele nowych zadań naukowych, dydaktycznych i organizacyjnych. Dodatkowo należy pamiętać, że Mitzler de Kolof był człowiekiem bardzo postępowym, jego poglądy i idee nie mogły być powielane w tej formie przez księdza jezuitę i wykładowcę na Akademii Wileńskiej. Co prawda w II połowie XVIII wieku przeprowadzono szereg reform w celu unowocześnienia uczelni i dostosowania jej do wzorców europejskich, a czasy panowania Stanisława Augusta Poniatowskiego uznać należy za jeden z najlepszych okresów w dziejach Akademii, ale minie sporo czasu, zanim środowisko to będzie miało realny wpływ na społeczeństwo litewskie. Franciszek Paprocki znał doskonale realia, dlatego przypuszczać należy, że „Wiadomości Literackie” były bardziej wzorowane na kalendarzach litewskich niż na czasopiśmiech półuczonych.

Przyjrzyjmy się zatem różnorodności tematycznej prezentowanej w „Wiadomościach Literackich”. Każdy numer zawierał tylko jeden artykuł, który ze względu na małą objętość pisma, często przenoszony był do kolejnych jego wydań. Teksty rzadko miały tytuły, a ich autorzy nie ujawniali swoich nazwisk. „Wiadomości Literackie” w przeciwieństwie do innych pism polskich były redagowane samodzielnie, artykuły miały charakter oryginalny, pisane były przez F. Paprockiego i ludzi związanych ze środowiskiem akademickim. Posługiwano się często cytatami z pism zagranicznych, przywoływano autorów i ich dzieła, powielano opinie w nich zawarte, ale nie przedrukowywano całych tekstów. Redaktor starał się stworzyć pismo przeznaczone dla wszystkich czytelników zainteresowanych prezentowaną w nim tematyką. Wachlarz poruszanych problemów był bardzo szeroki, szczególnie ciekawym wydaje się stosunek redaktora do nauki, o której pisze następująco,

Nauki wzrost swój i pomnożenie ze dwóch źródeł osobliwie biorą, już z hojności dostarczających kosztu koniecznie potrzebnego już z pilności niezałujących pracy do podania na piśmie rzeczy wiadomości godnych. Przez pierwszy sposób, rośnie niestęskniona ochota do prac podejmowania. Przez drugi, pożyteczne wynalazki, uczone pisma, nie leżą pod korcem, lecz się kładą na świeczniku, aby świeciły wszystkim i do używania służyły³⁴.

³² Jest to cytat z paryskiego pisma „Journal Etranger”, który powtórzył w „Wiadomościach Literackich” Paprocki w celu wykazania opinii o stanie nauki polskiej. „Wiadomości Literackie” [dalej WL] 1761, nr II z 9 stycznia.

³³ Ibidem.

³⁴ Ibidem, 1761, nr II z 9 stycznia.

Spostrzeżenie to potwierdza stosunek Redakcji do popularyzowania wiedzy naukowej na łamach pism periodycznych. Zgodnie z duchem oświecenia ich rolą było zapoznawanie społeczeństwa z wynikami nauki i informacją o nowych odkryciach i wynalazkach. Nade wszystko od uczonych wymagało się wskazania sposobów wdrażania tej wiedzy do praktyki. Dlatego F. Paprocki w „Wiadomościach Literackich” pisze, jakie realne korzyści wynikają z korzystania z osiągnięć nauki i tak np.

Geometria abo nauka o rozmiarach jest potrzebna do porządnego ekonomii rozrządzania, a Polacy bardziej niż inne narody Europy powinny mieć na baczeniu rozwój ekonomiczny kraju. Mechanika do sporządzania machin różnych jak młyny, tartaki, windy itp. Hydraulika jako nauka o siłach do poruszania pomp, fontann. Fizyka abo część filozofii prowadząca do poznania natur rzeczy pod zmysły popadających, była dawniej złożona z powszechnych przepisów, dlatego było jej celem poznanie natur w powszechności. Niedawnemi czasy wprowadzono do niej sposoby służące do tych natur rzeczy dościgania w szczególności i szukania ile być może we wszystkim przyzwoitych przyczyn; nazywa się fizyka nova (*physica experimentalis*) potrzebnie byłaby do kraju naszego wniesiona, gdyby nie potrzebowała nieco większego nakładu; ten jednak chętnie obce królestwa podejmując większą nierównie miarą odbierają pożytki, których i u nas możnaby się było roztropnie spodziewać³⁵.

Analiza treści „Wiadomości Literackich” wskazuje na pewną chaotyczność w ich redagowaniu, różnorodność zamieszczanego w nim materiału wskazuje na brak przemyślanej do końca koncepcji pisma i jej realizacji. Z jednej strony mamy odniesienia do wiedzy naukowej i chęć jej popularyzacji, z drugiej redakcja tkwi nadal w zaściankowej prowincjonalnej potrzebie zaspakajania gustów szerokich rzesz szlachty litewskiej.

W większości pism popularyzujących wiedzę naukową, szczególny nacisk kładziono na kwestię rolną. W „Wiadomościach Literackich” także poświęcono sporo miejsca gospodarce rolnej, będącej podstawą funkcjonowania kraju i jego obywateli. Stąd też w artykułach informowano o nowych sposobach uprawy roli, użyźniania gleby nawozami naturalnymi i saletrą, stosowania nowoczesnych narzędzi i wprowadzania nowych upraw i hodowli³⁶.

W piśmie stosunkowo wiele miejsca zajmowała także tematyka związana z popularyzacją wiedzy z zakresu medycyny i higieny życia codziennego. Wachlarz poruszanych problemów świadczy o niskiej świadomości polskiego społeczeństwa w sprawach związanych z ochroną zdrowia i profilaktyki zdrowotnej. Szczególnie cenne wydają się informacje o zachowaniu się w czasie epidemii chorób zakaźnych. Redakcja radzi czytelnikom unikania zarażonych, nieużywania wspólnych naczyń, mycia i parzenia ich gorącą wodą. Do odkażania pomieszczeń poleca się dym z drewna jałowca, dębu lub sosny. Zdrowych członków rodziny, w czasie choroby lub epidemii przestrzega się przed jedzeniem nieświeżego mięsa, wychodzenia z domu na czczo. Pojawiają się też i takie „złote myśli” – „Gniew, zemsta, zgryzota, rozprasza

³⁵ Ibidem, 1761, nr I z 1 stycznia.

³⁶ *Dokończenie pierwszego na żywność drzew, warzywa, zboża etc.* 1761, nr XVII z 23 lipca; *Kontynuacja części pierwszej o żywności ziemi na Podolu, Ukrainie, Wołyniu, Rusi, w Wielkiej i Małej Polsce, Litwie, Prusiech, Inflantach*, WL 1763 nr VIII z 19 sierpnia.

zółć po ciele i wszystko ciało zapala”³⁷, lub zalecenie „Najpewniejsze lekarstwo przeciw Powietrzu³⁸ jest uchodzić prędko, a powracać późno”. I na koniec przestroga od Kościoła „Powietrze, Wojna i Głód to są trzy osobliwsze kary, których Bóg na chłostę ludzi używa”³⁹.

W zakresie profilaktyki prozdrowotnej „Wiadomości Literackie” zamieściły materiał dotyczący użytkowania wody pitnej. Autor tekstu przestrzega przed spożywaniem wody z nieznanego źródła, która może zawierać bakterie. Obrazowo przedstawia je jako „małe robaczki i żyjątka, które mogą skutkować chorobą lub puchlizną”. Jasno wyjaśnia przyczyny zanieczyszczenia wody i sposoby jej uzdatniania, odwołując się do doświadczeń naukowych prowadzonych we Włoszech. Ten ciekawy artykuł w prosty i logiczny sposób przedstawia zagrożenia wynikające z braku wiedzy w podstawowych kwestiach życia codziennego⁴⁰.

Kolejny tekst przypomina, że w utrzymaniu zdrowia najważniejsze jest umiarkowanie w zbytku, jedzeniu i piciu⁴¹. Zalecenia te uniwersalne w każdym czasie, znowu przyćmiewa informacja, że „przyczyną wielu chorób jest nadmierne jedzenie owoców i warzyw w których są różne robaki i one żołądek jadem napełniają”⁴².

Pozostając w tematyce odżywiania redakcja publikowała artykuły o „dobrych i złych pokarmach”⁴³, o zdrowych i niezdrowych napojach⁴⁴, przestrzegając przed stosowaniem długotrwałych głodówek, które mogą doprowadzić do śmierci⁴⁵. Autor tekstów odwołuje się do autorytetów w tej dziedzinie i konkretnych przykładów, które mają uwiarygodnić zamieszczone informacje.

Ponieważ pisma F. Paprockiego przeznaczone były również dla młodzieży akademickiej, kilka tekstów poświęcono tematyce wychowania i edukacji. Wykształcenie stawia redakcja na pierwszym miejscu, a konieczność dalszego rozwoju uważa za obowiązek każdego obywatela kraju. Autor odwołując się do historii cywilizacji przywołuje przykłady upadku mocarstw, które tę prawidłowość zlekceważyły⁴⁶. Powołując się na pracę Ottavia Piceno z „Dziennika Paryskiego”, który preferuje edukację w szkołach i akademiach Paprocki krytykuje kształcenie domowe. Idea wychowania publicznego była na rękę jezuitom, bowiem to oni kształcili młodzież i potrzeba rozwoju uczelni wiązała się z pozyskaniem nowych kandydatów⁴⁷. W kolejnych artykułach dotyczących tej kwestii redakcja podkreśla, że w przypadku dobrego wychowania i wykształcenia więcej można zdziałać perswazją niż przymuszaniem, groźbami i karami.

Zainteresowania F. Paprockiego problematyką geograficzną i historyczną także odzwierciedliły się w „Wiadomościach Literackich”. Widzimy tu artykuły dotyczące życia mieszkańców różnych kontynentów, przeludnienia i największych aglomeracji

³⁷ A. Śnieżko, *Materiały do historii prasy na Litwie...*, s. 513

³⁸ Chodzi o tzw. morowe powietrze, czyli choroby zakaźne m.in. ospę, tyfus, dżumę, cholere.

³⁹ WL1760 nr XXXVII z 24 grudnia

⁴⁰ WL 1760 nr XIII z 11 lipca

⁴¹ WL 1760 nr XXVIII z 24 października

⁴² WL 1761 nr XVIII z 7 sierpnia

⁴³ WL 1760 nr XXVI, z 10 października

⁴⁴ WL 1760 nr XXVII z 17 października

⁴⁵ WL 1761 nr XXII [błędnie podano XVIII] z 4 grudnia

⁴⁶ WL 1760 nr XXXVI z 19 grudnia

⁴⁷ WL 1761 nr XX [błędna numeracja XVI], nr XXI.

miejskich. Artykuł zawiera wiele danych liczbowych, które obrazują przedstawiany stan faktyczny⁴⁸. Ciekawy tekst dotyczy także zjawisk niespotykanych w Polsce, redakcja tłumaczy przyczyny powstawania trzęsień ziemi, erupcji nieczynnych wulkanów i innych kataklizmów, jakie mogą spowodować te zjawiska⁴⁹.

Równie interesujący szkic popularyzacyjny ukazał się w numerze 8 z 1760 roku i dotyczył zjawisk meteorologicznych. Wyjaśniano w nim przyczyny obfitych deszczów, burz, gradobicia, powstawania tęczy i ruchów tektonicznych ziemi. Tłumacząc te zjawiska autor artykułu napisał, że podania historyczne odnotowują te atmosferyczne klęski jako kary boże, a wszystkie można wytłumaczyć znając ich źródło pochodzenia.

Od stycznia 1763 roku w „Wiadomościach Literackich” zaczęto publikować ciekawe materiały zaczerpnięte z dzieła Gabriela Rzączyńskiego, dotyczące krajowych bogactw naturalnych takich jak sól, węgiel, siarka, miedź⁵⁰. Informowano w wyniku jakich procesów geologicznych powstały, ich znaczeniu dla gospodarki oraz możliwości ich wykorzystania w życiu człowieka. Solą nazywano „każdą rzecz, która da się rozpuścić w wodzie”, jak sól bocheńska i wielicka, saletra, siarka, hałun, koperwas⁵¹. Zalety soli, uważanej za wyjątkowe bogactwo naturalne podkreślano w sposób szczególny. Pisano także o innych złożach naturalnych, nie zawsze występujących w Rzeczypospolitej, takich jak złoto, srebro, ołów, żelazo. Wydobywanie tych kopalin łączyło się z kolei z przypadkowymi odkryciami kości ludzkich i zwierzęcych, narzędzi i urządzeń, którymi się kiedyś posługiwano. Próbowano więc zainteresować czytelników tematyką archeologiczną, pokazując życie ludzi w dawnych czasach i wskazywać na postęp cywilizacyjny⁵². W tym samym cyklu pojawiły się teksty dotyczące kamieni szlachetnych i półszlachetnych, takich jak np. granat, ametyst, agat, chryzolit, kryształ górski, jaspis, krwawnik. Pisano o ich pochodzeniu, występowaniu, cechach i wykorzystaniu w celach leczniczych. Przypominano, że medycyna ludowa od lat zna ich właściwości zdrowotne⁵³.

Tekstów historycznych jest zdecydowanie najmniej i dotyczą głównie czasów mitycznych i starożytności, np. historii bachniali⁵⁴ czy przepychu jaki panował na dworach starożytnych Egipcjan, Rzymian i Persów. Przy tej okazji autor pisze o polskich tradycjach związanych z ucztowaniem, organizowaniem bali, zabaw i przestrzegania przed nadmiernym biesiadowaniem⁵⁵.

W tej różnorodności tekstów pojawiła się także tematyka przyrodnicza. W jednym z numerów Redakcja zapoznawała czytelników z nową nauką – botaniką, która zajmuje się badaniem roślin, drzew i ziół i ma praktyczne przełożenie na hodowlę

⁴⁸ *O ludności świata*, WL 1762 nr I z 1 stycznia; *Kontynuacja o ludności świata*. WL 1762 nr II z 12 lutego.

⁴⁹ WL 1760, nr XV z 25 lipca.

⁵⁰ G. Rzączyński, *Actuarium naturalis historiae Regni Poloniae Mognique Ducatus Lithuaniae annexarumque provinciarum in puncta XII ex scriptoribus probotis XII ex scriptoribus probotis...*, Gdańsk 1742.

⁵¹ *O soli mineralnej, o kruszczach*. WL 1763, nr V z 21 maja, *Kontynuacja o kruszczach* 1763 nr 6 z czerwca, *Kontynuacja o soli*. 1763 nr VII z lipca.

⁵² *[O rzeczach kopalnych]*, WL 1763 nr 1 z 15 stycznia; *Kontynuacja o rzeczach kopanych*, nr II z 18 lutego i nr III z 18 marca.

⁵³ *O perłach, kamieniach znaczniejszych i rzadszych*, 1763 nr IV z 30 kwietnia.

⁵⁴ WL 1761 nr V z 30 stycznia.

⁵⁵ WL 1760 nr XXXI z 14 listopada.

nowych odmian warzyw, owoców, drzew i ziół⁵⁶. Przedstawiono także wyniki badań nad organizacją życia pszczół, jakie przeprowadzono we Francji w specjalnie przygotowanym ulu ze szklaną szybą⁵⁷.

Warto również odnotować ciekawe artykuły dotyczące astronomii, z których czytelnicy mogli dowiedzieć się o systemach astronomicznych Ptolemeusza, Tycho-na de Brache i Mikołaja Kopernika, którego teorię przedstawiono jako pozostającą w sferze hipotez⁵⁸.

Redakcja informowała także czytelników o wszelkiego rodzaju wynalazkach, zwłaszcza wykorzystywanych w Akademii, czyli mikroskopie, teleskopie, fałszywych lustrach, szafie optycznej czy innych urządzeniach technicznych. Opisywano ich działanie, możliwości i praktyczne zastosowanie⁵⁹.

Nie zabrakło także tematów wcześniej poruszanych w kalendarzach, a budzących zainteresowanie i dreszcz emocji związanych ze zjawiskami nadprzyrodzonymi, czyli duchów, straszylet i czarownic⁶⁰.

„Wiadomości Literackie” ukazywały się przez cztery lata, co można uznać za sukces wydawniczy, zważywszy na trudności innych redaktorów czasopism półuczonych. W XIX wieku, niezbyt pochlebnie wypowiedział się na ich temat Józef Jaroszewicz, profesor Akademii Wileńskiej, autor dziejów litewskich⁶¹, stwierdzając

[...] zawierały one w sobie uwiadomienia o nowych dziełach w Wilnie wychodzących, o egzaminach uczniów szkół jezuickich, mowy przy zamknięciu Trybunału, pogrzebowe i w innych okolicznościach miane; postrzeżenia meteorologiczne, wiadomości astronomiczne, matematyczne, fizyczne, tudzież architektury, historii, ekonomii, statystyki, gospodarstwa, nawet z nauki lekarskiej Rzączyńskiego”. (...) dosyć na półarkuszone pismo periodyczne raz na tydzień wydawane”. „(...) artykuły samego Redaktora odznaczają się dość czystą i gładką polszczyzną, ale całe to pismo, pomimo różnorodności przedmiotów, mało było znaczące i żadnej naukowej wartości⁶².

W krytycznym tonie wypowiedział się także M. Baliński pisząc, że pismo było „dość niedołącznie redagowane”, chociaż dostrzegał oryginalność zamieszczanych w nich tekstów⁶³. Te surowe oceny niekoniecznie są zgodne z rzeczywistością, bowiem Franciszek Paprocki nie planował wydawnictwa naukowego. Głównym celem redaktora była popularyzacja wiedzy wśród niewyrobionego czytelnika. Dowodzi tego dobór materiału, jego tematyka, język i typowy dla czasopism półuczonych sposób wykazywania czytelnikom realnych skutków osiągnięć nauki. Według A. Śnieżki i R. Jakubénas pismo przeznaczone było dla wychowanków Akademii, w których starano się zaszczerpić potrzebę korzystania z wydawnictw periodycznych. Informacja ta podana została prawdopodobnie zgodnie z intencją Redakcji, że „Wiadomości

⁵⁶ WL 1760 nr XXIX z 30 października.

⁵⁷ WL 1760 nr XXIX z 30 października; tamże nr XXX.

⁵⁸ WL 1761 nr III z 19 stycznia; tamże nr IV z 23 stycznia.

⁵⁹ WL 1760 nr XXXIII z 28 listopada.

⁶⁰ *O straszyletach*, WL 1762 nr VI z 4 czerwca.

⁶¹ J. Jaroszewicz, *Obraz Litwy: pod względem jej cywilizacji, od czasów najdawniejszych do końca XVIII wieku*. Cz. 3: *Dalszy ciąg uwag nad Litwą w pierwszych trzech wiekach od wprowadzenia chrześcijańskiej wiary*, Wilno 1845.

⁶² Ibidem, s. 245–246.

⁶³ M. Baliński, *Dawna Akademia Wileńska*, Petersburg 1862, s. 235–236.

Literackie” raz w tygodniu są czytane młodzieży akademickiej⁶⁴. Pismo rzeczywiście pozostawało w bliskim kontakcie z jezuicką Akademią Wileńską, o czym świadczą liczne odniesienia do jej historii, współczesności, wyposażenia, profesorów i uczniów. Czy rzeczywiście Franciszek Paprocki ograniczał się tylko do tak wąskiego kręgu odbiorców? Należy w to wątpić, bowiem tematyka proponowana w periodyku świadczy, że mógł on upatrywać czytelników także w środowisku szlachty litewskiej. Jej gusta i upodobania czytelnicze znali zarówno on jak i Poszakowski, którego kalendarze tak dobrze sprzedawały się na litewskiej prowincji. Franciszek Paprocki umiał te doświadczenia wykorzystać i stworzył pismo, które odegrało swoją rolę na terenach, gdzie prasa stawiała dopiero pierwsze kroki, a na jej rozwój trzeba było jeszcze poczekać.

⁶⁴ WL 1760, nr XXII z 15 sierpnia

Rys. 1. I. Strona tytułowa „Wiadomości Literackich” z 1760 r. (ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie)

Rys. 2. II. Strona tytułowa „Wiadomości Literackich” z 1761 (ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie)

Bibliografia

- Aleksandrowska E., *Franciszek Paprocki h. Jastrzębiec*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, Kraków 1980, t. 25.
- Aleksandrowska E., *Czasopiśmiennictwo*, [w:] *Słownik literatury polskiego oświecenia*, wyd. 2, Wrocław 1991.
- Gorczyńska M., *Popularyzacja wiedzy w polskich kalendarzach okresu Oświecenia (1737–1821)*, Lublin 1999.
- Hombek D., *Gazety i czasopisma polskie XVIII wieku jako źródło do badań kultury książki: przegląd zagadnień*, [w:] *Ludzie i książki : studia i szkice bibliologiczno-biograficzne : księga pamiątkowa dedykowana Hannie Tadeusiewicz*, Łódź 2011, s. 215–224.
- Hombek D., *O potrzebie nowej bibliografii polskich gazet i czasopism XVIII wieku*, „Rocznik Bibliologiczno-Prasoznawczy” 2010, t. 2/13, s. 13–33.
- Hombek D., *Prasa i czasopisma polskie XVIII wieku w perspektywie bibliologicznej*, Kraków 2001.
- Homola-Dzikowska I., *Pamiętnik Historyczno-Polityczny Piotra Świtkowskiego 1782–1792*, Kraków 1960.
- Jakubėnas R., *Prasa Wielkiego Księstwa Litewskiego w II połowie XVIII wieku*, Kraków 2005.
- Jakubėnas R., *Początki i sytuacja prasy w Europie i Rzeczypospolitej Obojga Narodów*, „Senoji lietuvis literatūra” 20 Knyga, 2006, s. 159–198
- Jaroszewicz J., *Obraz Litwy : pod względem jej cywilizacji, od czasów najdawniejszych do końca XVIII wieku*. Cz. 3: *Dalszy ciąg uwag nad Litwą w pierwszych trzech wiekach od wprowadzenia chrześcijańskiej wiary*, Wilno 1845.
- Kolasa W.M., *Historiografia prasy polskiej (do roku 1918) : naukometryczna analiza dyscypliny 1945–2009*, Kraków 2013.
- Kolasa W.M., *Kierunki badań nad prasą polską XVIII stulecia*, „Zeszyty Prasoznawcze” 2012, nr 1/2, s. 77–99
- Łojek J., *Bibliografia prasy polskiej 1661–1831*, Warszawa 1965
- Łojek J., *Prasa polska w latach 1661–1831*, [w:] *Prasa polska w latach 1661–1864*, pod red. J. Łojka, Warszawa 1976.
- Opalek K., *Oświecenie*, [w:] *Historia nauki polskiej*, t. II, pod red. B. Suchodolskiego, Wrocław 1970, s. 244, 253.
- Pilat R., *Początek publicystyki literackiej w Polsce*, [Cz.] 1., *Czasopisma „Uczone”*, Lwów 1882.
- Śnieżko A., *Materiały do historii prasy na Litwie w XVIII i XIX w.*, „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” t. 11, 1972, z. 4, s. 499–546.
- Wójcik E., „*Nowe Wiadomości Ekonomiczne i Uczone*” jako pierwsze czasopismo popularnonaukowe w Polsce, „Rocznik Historii Prasy Polskiej” t. 20, 2017, z. 2, s. 5–20.
- Wrona G., *Polskie czasopisma popularnonaukowe w XIX wieku. Ewolucja formy i treści*, „Rocznik Historii Prasy Polskiej” t. 10, 2007, z. 2 (20), s. 5–31.
- Żukowska J., *Życie i działalność jezuity Jana Poszakowskiego w świetle jego korespondencji i rękopisów*, „Słupskie Studia Historyczne” 2019, nr 19, s. 87–99.

“Wiadomości Literackie” 1760–1763, popular science addition to „Kurier Litewski”

Abstract

“Wiadomości Literackie” addition to “Kurier Litewski” has been appearing in Vilnius between 1760–1763. The Editor in Chief of both titles was Franciszek Paprocki, Jesuit, professor at the Vilnius Academy and a prefect of its print house, publisher of the nation-wide popular calendars. “Wiadomości Literackie” were thought out to be as a small-format and small-volume addition and was supposed to acquaint readers with the newest scientific achievements and interesting facts from the world all around. It printed news from the area of inter alia agriculture, medicine, hygiene, veterinary medicine, physics, meteorology, botany. As one of the few periodicals popularizing the scientific knowledge, it published original content, rarely using reprints of foreign magazines. Directed at the Academy students, it was in fact aimed at a wide range of Lithuanian nobility. The aim of the article is to demonstrate, that „Wiadomości Litewskie” played a role of science popularizer and can be counted among the group of magazines paving the way for future popular science magazines in Poland.

Keywords: Popular science magazines, 17th century press, Vilnius

Ewa Wójcik
Institute of Information Sciences
Pedagogical University of Cracow